В. І. Свірыдзенка (Мінск)

Выкарыстанне тэксту пры азнаямленні малодшых школьнікаў з сінтаксічнымі адзінкамі

Мова непасрэдна суадносіцца з працэсамі мыслення і камунікацыі, таму асэнсаванне яе сінтаксічнай сістэмы і авалоданне багаццем яе ладу неабходна для развіцця і ўдасканалення маўлення, а таксама для выхавання культуры маўленчых зносін вучняў. Вучонымі-метадыстамі падкрэсліваецца неабходнасць асэнсавання сінтаксісу ва ўсіх класах, на ўсіх этапах навучання. Методыка беларускай мовы разглядае гэты раздзел граматыкі як аснову, на базе якой асэнсоўваецца і засвойваецца ўвесь курс роднай мовы ў сярэдняй школе, што знаходзіць адлюстраванне ў ідэях вывучэння марфалогіі на сінтаксічнай аснове і ва ўвядзенні паняцця «тэкст» з устаноўкай на яго аналіз і сінтэз з пункту гледжання характэрных для сінтаксічнага цэлага структурных і семантычных прымет. Сінтаксіс уцягвае ў сваю сферу розныя сродкі мовы, таму як для методыкі сінтаксісу, так і для методыкі развіцця маўлення актуальнай з'яўляецца ідэя пастаяннай увагі да міжузроўневых сувязяў моўных сродкаў і іх праяўлення ў сінтаксісе маўлення. Гэты раздзел граматыкі мае сістэму адзінак рознага ўзроўню. Узаемадзеянне паміж імі рэалізуецца ў маўленні. «Чым вышэй узровень, да якога належыць дадзеная сінтаксічная адзінка, тым дынамічней, свабодней сувязь паміж яе кампанентамі, тым вышэй ступень яе непасрэднага ўдзелу ў маўленні» [1, 159]. Пры вывучэнні сінтаксісу ў маўленчым аспекце неабходна раскрываць перад вучнямі механізм узаемадзеяння розных сінтаксічных канструкцый, асабліва ў межах тэксту.

Азнаямленне са словазлучэннем і сказам у пачатковых класах павінна весціся так, каб засваенне тэарэтычнага моўнага матэрыялу і ўся разнастайнасць практыкаванняў накіроўваліся на вырашэнне найважнейшай задачы — развіццё маўленчай культуры вучняў. Спынімся на некаторых відах практыкаванняў, у якіх тэкст выкарыстоўваецца ў якасці дыдактычнага матэрыялу. З мэтай выпрацоўкі ўмення правільна інтанаваць сказы, ставіць у канцы іх адпаведныя знакі прыпынку вучням другога класа можна прапанаваць такое заданне:

Спісаць, паставіць адпаведныя знакі прыпынку. Выразна прачытаць тэкст па ролях.

— Што, сябры, для жыта трэба_	— А для казкі_
— Ну, вядома, трэба глеба_	— Цішыня_
— А для птушкі_	— Ну, а што для весялосці_
— Вышыня_	— Каб часцей бывалі … _ (М. Гелер.)

Для вызначэння межаў сказаў у тэксце другакласнікам можна прапанаваць наступнае практыкаванне:

Падзяліць тэкст на сказы, паставіць адпаведныя знакі прыпынку. У першым падкрэсліць, аб чым гаворыцца ў сказе, што гаворыцца.

Пчальнік

Гудзе і звініць калгасны пчальнік колькі тут руху ў цёплы сонечны дзень маленькі Міхалка паважна расхаджвае між казачнага пчалінага гарадка дзядуля яшчэ з усходам сонца паехаў у горад па новыя вуллі, а яго пакінуў сваім намеснікам сёння ён тут поўны гаспадар (Паводле А. Якімовіча.)

Практыкаванні на ўзнаўленне дэфармаванага тэксту ў 2 класе могуць мець наступны выгляд:

Прачытаць выразна сказы. Паставіць іх у неабходнай паслядоўнасці, каб атрымаўся звязны тэкст, выкарыстаць у канцы сказаў патрэбныя знакі прыпынку: а) Прыйшоў верасень б) Яны радуюцца пачатку навучальнага года в) Дзеці спяшаюцца ў школу г) Як тут светла і ўтульна д) Вучні заходзяць у светлы клас е) Пачынаецца першы ўрок ж) Звініць званок

Правядзенне творчых практыкаванняў мае на мэце развіваць у дзяцей назіральнасць, выклікаць жаданне падзяліцца сваімі ўражаннямі, фарміраваць уменне жвава і эмацыянальна расказваць пра ўбачанае. Вучням прапануюцца такія заданні:

Прачытаць.

Прадвесне

Вясна нясе на зямлю вялікія змены. Веліч гэтых змен адчуваецца з кожным днём усё ярчэй…

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Дапісаць апавяданне па пачатку, выкарыстоўваючы спалучэнні слоў: блакітнае неба, песня жаваранка, лёгкі ветрык, сушыць зямлю, зялёныя лісточкі, прыемна пахнуць, цудоўны настрой.

Пераказ тэксту па калектыўна складзенаму плану.

а) Чытанне апавядання, запісанага на дошцы.

Вясна

Стаяць цудоўныя дні. Ярка свеціць вясновае сонейка. Яго цёплыя праменні саграваюць зямлю.
На ўзвышшах зазелянела маладая траўка. Цёмныя лясы ўпрыгожыліся сінімі галоўкамі пралесак.
Чарнее ў полі свежая ралля. Ад рання да ночы тут гудуць трактары.

б) Пастаноўка вучнямі пытанняў да кожнай часткі. Запіс плана на дошцы, запаўненне слоўніка.

Пытанні	***Слоўнік***
1. Якое надвор'е стаіць вясной?	цудоўныя дні, веснавое сонейка, цёплыя праменні
2. Як змяніліся расліны?	на ўзвышшах, галоўкі пралесак
3. Што адбываецца вясной у полі?	свежая ралля, ад рання да ночы

в) Паўторнае чытанне тэксту вучнямі і самастойны запіс пераказу.

Выкарыстанне тэксту пры азнаямленні малодшых школьнікаў з сінтаксічнымі адзінкамі спрыяе фарміраванню уменняў дыферэнцыраваць адценні значэнняў граматычных канструкцый, вызначаць іх стылістычную афарбоўку, экспрэсіўныя магчымасці, суадносіць значэнне граматычных канструкцый са зместам выказвання і правільна адбіраць іх пры афармленні звязных выказванняў.

Літаратура

1. Методика развития речи на уроках русского языка / Под ред. Т. А. Ладыженской. М., 1991.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ